

ԼՃԱՇԵՆԻ ԴԱՄԲԱՆԱԴԱՇՏԸ

(մ.թ.ա. XXIV-XIX դդ.)

Պետրոսյան Լ. (ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության
ինստիտուտ, Հայաստան)

Բանալի բառեր՝ հնագիտություն, թռեղք-վանածորյան, միջին բրոնզ, դամբարան, գոլնագարդ, մշակույթ:

Հայաստանի և Հարավային Կովկասի բրոնզեդարյան ժամանակաշրջանի լավագույն հուշարձաններից է Գեղարքունիքի մարզի Լճաշենի դամբանադաշտը:

Դամբանադաշտում ուսումնասիրված նյութերի շարքում առավել սակավ է Վաղ բրոնզեդարյան դարաշրջանի և հաջորդ՝ Միջին բրոնզի ժամանակաշրջանի միջակայքում գտնվող հուշարձանների քանակը: Վաղ բրոնզեդարյան ժամանակաշրջանին հաջորդող նյութեր է պարունակում մեր կողմից պեղված թիվ 55 դամբարանը:

Դամբարան 55 – Շրջափակված է հատվածաբար պահպանված, հյուսիս-արևմուտքից հարավ-արևելք առանցքով 7,50 մ, հյուսիս-արևելքից հարավ-արևմուտք՝ 6,50 մ տրամագիծ ունեցող միջին մեծության որձաքարերով կառուցված անկանոն կրոմլեխով. միջակայքի կենտրոնական հատվածում մանր քարերից և ավազից բաղկացած փոքր թմբի հեռացնելուց հետո ակնհայտ դարձավ, որ դամբանախուցը ծածկասալերով փակված չի եղել. 1,50 մ խորության հորիզոնի վրա ուրվագծվեցին 4,00 x 3,70 մ չափեր ունեցող հիմնահողային դամբանախցի պատերը: Այդ հորիզոնի վրա դամբարանի հյուսիսարևմտյան պատի դիմաց դրված էին ցուլերի երեք գանգեր: Հիմնահողային 3,50 մ խորության հորիզոնի վրա փաստագրվեց ճառագայթաձև դասավորված տարաչափ հինգ սալերի և քարերի համադրմամբ վարդյակաձև կառուցված ծածկը, որի տակ բացված հիմնական դամբանախուցն ուներ օվալաձև հատակագիծ՝ արևելք-արևմուտք առանցքով 3,30 մ երկարությամբ, հյուսիս-հարավ՝ 3,00 մ լայնությամբ: Դամբանախցի մակերեսը

սահմանազատված էր ուղղահայաց ու հորիզոնական դրված տարաչափ քարերի երկու շարքով կառուցված 1,00 մ բարձրությամբ պատով: Հանգուցյալի կմախքը դրված էր դամբանախցի կենտրոնական հատվածում. գլխով արևմուտք, ձախ կողքի վրա, ձեռքերը և ոտքերը կծկած: Գանգի հետևի մասում գտնվեց ոսկյա թիթեղից ժապավենածև հերակալ-զարդ, դիմացից՝ սկավառակածև ոսկե զարդ: Դամբանախցի հարավային պատի դիմաց գտնվեցին տարբեր մեծության փայտի մնացորդներ: Այստեղ դրված էին մեկ սև փայլեցված շքեղ կարաս և աղորիքների բեկորներ, ործաքարից գուրզի պատրաստուկ, թերթաքարից գեղեցիկ քերիչ, իսկ հյուսիսային պատի դիմաց դրված էր սրվակածև փոքրիկ խեցանոթ: Գտնվեցին նաև ոչխարի ստորին ծնոտ և ձիու վերջույթների չորս հատվածներ:

Թե՛ դամբանախցի կառուցվածքը և թե՛ սակավաթիվ, սակայն բարձրարժեք նյութերը պատկանում են վաղ կուրգանային մշակույթին: Տվյալ դամբարանը ոչ միայն կառուցվածքով, այլև թաղման ծեսով իր ուրույն տեղն ունի Հայաստանի տվյալ ժամանակաշրջանի մշակույթի ուսումնասիրության ոլորտում:

Ավելին են ԹՎ մշակութային փուլի նյութեր պարունակող համալիրները (ընդամենը վեց դամբարան՝ Հ. Մնացականյանի կողմից պեղված թիվ 14, 42, 44, 120 (վերին թաղում), 123 դամբանաբլուրները):

Հայտնի են միայն թիվ 123 դամբարանի տվյալները: Ինքնատիպ է Լճաշենի թիվ 123 դամբարանը: Շրջանածև է եղել, չի ունեցել քարե պատեր: Խորությունը 3,00 մ, տրամագիծը 2,50 մ է: Ըստ Հ. Մնացականյանի՝ ննջեցյալը եղել է դիամասնատված. գլուխն անջատված է եղել իրանից, ոտքերն ու թևերը նույնպես կտրված՝ յուրաքանչյուրը երկու մասի բաժանված: Իրանը դրել են ներքև, ութ մասի բաժանած, ոտքերն ու թևերը՝ կողք կողքի: Մեծ խնամքով շարել են իրար վրա, գլուխը դրել բոլորից վերև: Այս դամբարանում գտնվել է նաև մեկ եզան ամբողջական կմախք, որի վրա դրված է եղել արտակարգ մեծության վանակատից նետասլաք: Դամբանախցում հայտնաբերվել է նաև մեկ բրոնզե դաշույնի կեսը,

հյուսիս-արևելյան կողմում դրված են եղել ոչխարի և այծի մեկական ամբողջական կմախք, բացի այդ, այստեղ գտնվել են 9 կավանոթներ:

Նշենք, որ թիվ 14, 42 և 44 դամբանաբլուրներն աչքի չեն զարնում նյութերի բազմազանությամբ: Գերակշիռ մաս են կազմում ձեռքով պատրաստված, դարչնագույն կամ բաց վարդագույն մակերեսով, անզարդ ու կտրելու եղանակով արված զիգզագներով, հորիզոնական գոտիների միջակայքը կարճ գծիկներով, ալիքներով և երբեմն էլ կետերով լցված զարդամոտիվներով մեծ ու փոքր կճուճները: Ըստ հարդարման եղանակների և ձևերի նույնական են Լճաշեն ամրոցի համաժամանակյա շերտերից հայտնաբերված նյութերը: Այդ նյութերն ամբողջությամբ համապատասխանում են Հարավային Կովկասում մինչ այժմ հայտնի շերտագրական հստակ պատկեր ներկայացնող բնակատեղիի՝ Ուզերլիկ Թեփեի ստորին շերտի նմուշներին, միայն այն տարբերությամբ, որ վերջինիս զարդերն ավելի բազմազան են:

Տվյալ դամբարանային նյութերը պատկանում են Ք.ա. XXII-XIX դարերին և լրացնում են Լճաշենի դամբանադաշտի տվյալ փուլի մինչ այդ առկա բացը:

THE NECROPOLIS OF LCHASHEN

(XXIV-XIX CENTURIES B.C.)

Petrosyan L. (National Academy of Sciences of the Republic of Armenia, Institute of Archaeology and Ethnography, Armenia)